

Oorspronkelijke titel: The Practical Encyclopedia of Calligraphy

© 2006, 2017 Anness Publishing Ltd

Uitgever: Joanna Lorenz

Ontwerp: Jane Lanaway en Kevin Knight

Fotografie: wg photo

© 2007, 2017 Nederlandstalige editie: Veltman Uitgevers, Utrecht

Redactie en productie Nederlandstalige editie: Textcase,
Hilversum

Vertaling voor Textcase: Coby van Diemen

Omslagontwerp: Ton Wienbelt, Den Haag

Opmaak: De ZrIJ, Utrecht

ISBN: 978 90 483 1510 9

2e druk 2017

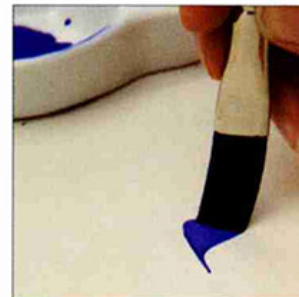
Dit boek is eerder verschenen onder de titel Kalligrafie met ISBN 978 90 5920 678 6

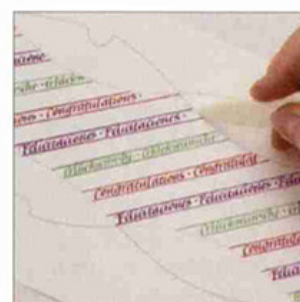
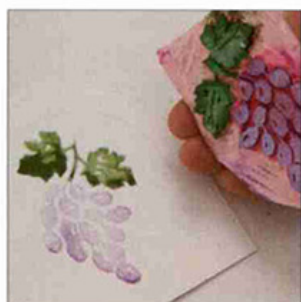
Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden
verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevens-
bestand, of op enigerlei wijze openbaar gemaakt, hetzij
elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of op
enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestem-
ming van de uitgever.

Voor meer informatie: www.veltman-uitgevers.nl

Inhoud

Inleiding	6
De oorsprong van de kalligrafie	8
Aan de slag	16
Pennen	18
Inkt en verf	20
Papier	22
Verguldmaterialen	24
De werkplek	26
Elementaire kalligrafie	28
Lay-out en ontwerp	32
Alfabetten	34
Foundational	36
Romeinse kapitalen	40
Unciaal	44
Gotisch	48
Versaal	52
Italieek	56
Gekruild italieek	60
Rustiek	64
Karolingisch	68
Copperplate	72
Batarde	76
Neuland	80
Kalligrafische technieken	84
Gekruild italieek	86
Penpatronen	88
Trekpen	90
Schrijven met een penseel	92
Een pen maken van balsa, riet of een veer	94
Letters uitsnijden	96
Embossen	98
Achtergrondlagen	100
Beschermlak	102

Vergulden	104	Geverfde letters op een T-shirt	180
Boekbinden	106	Verjaardagskaart met beschermlak	182
Digitale kalligrafie	108	Cadeaupapier met geverfde achtergrond	184
Gescande handgeschreven kalligrafie	110	Bestempeld cadeaupapier	186
Digitale kalligrafie op het scherm creëren	112	Envelop met tekst in copperplate	188
Digitale effecten	114	Duifkalligram	190
Geprinte, digitale kalligrafie	116	Geschilderd monogram	192
Galerie	118	Geïllustreerde placemats en onderzetters	194
Kalligrafische toepassingen	130	Boekenlegger met beschermlak	196
Geverfde letters op een lint	132	Diagonaal beschreven wenskaart	198
Citaat in overlopende kleuren	134	Negatief afgedrukt ex libris	200
Gekrulde sierletters	136	Boekje met eenvoudige Japanse bindvorm	202
Woord in beschermlak op bonte achtergrond	138	Tekst in subtiele kleuren	204
Gedicht met bladstempels	140	Kaart met uitgesneden letter	206
Versierd cadeaudoosje met kaartje	142	Briefhoofd met embossing	208
Boodschap op kussenvormig doosje	144	Alfabet op gevlochten papier	210
Bestempeld wijnetiket	146	Bureaublad met digitale kalligrafie	214
Notitieboekje met grote letters	148	Wandversiering met geschilderde letters	216
Decoratief harmonicaboek	150	Experimentele letters	220
Driehoekig boekje met gecentreerde tekst	152	Vergulde letter	224
Boekje in lotusbloemvorm	154	Citaat op bronzen achtergrond	228
Bestempelde tafelkaartjes	158	Verguld dierenriemteken	232
Versierde magneten of badges	160	Geïllumineerde letter	236
Driedimensionale kaarten	162	Vergulde cadeaudoos	238
Muismat met digitale kalligrafie	164	Waaierboek	240
Karolingische rol	166	Eenvoudig galerieboekje	242
Computertekst met gekalligrafeerd woord	168	Certificaat met digitale kalligrafie	244
Persoonlijk cadeaupapier	170	Cd-hoesje met digitale kalligrafie	246
Geverfde letters op een zakdoekje	172	Verklarende woordenlijst	250
Eeuwigdurende kalender	174	Verantwoording auteurs	252
Golvende tekst op pastel	178	Verantwoording afbeeldingen	253
		Register	254

Pennen

Er zijn kalligrafiepen in vele soorten en maten, hoewel de meeste leveranciers maar over een beperkt aanbod beschikken. De pen moet een brede punt van minimaal 2 mm hebben. Voor linkshandigen zijn pennen met vierkante punten of links afgeschuinde punten zeer handig.

Veel kalligrafen werken het liefst met een losse metalen 'indoopen', omdat deze geschikt is voor allerlei soorten inkt en verf, al dan niet gemengd of verdund. In tegenstelling tot wat de naam doet vermoeden, hoeft de pen niet altijd te worden ingedoopt. U kunt de punt ook bestrijken met een penseel met plakkaatverf, wat een regelmatig verftoevoer en letters van gelijke dikte oplevert. De beste metalen pennen zijn gemodelleerd naar de traditionele ganzenvaar, die buigzaam en scherp is. De losse pen is het beste alternatief voor de moderne kalligraaf die niet beschikt over de tijd of kennis om zelf een ganzenvaar te maken.

Er zijn pennen verkrijgbaar in zeer uiteenlopende breedtematen. Met een punt van 2,5 cm kunt u met royale armbewegingen op een groot affiche schrijven, terwijl u met een smalle punt van 1 mm of nog kleiner, zeer fijn kunt schrijven in een

boekje. Als u het elegante copperplateschrift wilt gebruiken, is een buigzame pen met een spitse punt het geschiktst. Normaal gesproken, en zeker als u net begint, is een middenmaat aan te bevelen, bij voorkeur 2,5 mm. Andere pennen die de kalligraaf ter beschikking heeft, zijn onder meer de grote posterpennen, automatic pennen in verschillende maten en trekpennen.

Viltstiften en vulpennen zijn het meest praktische kalligrafische schrijfgerei. Ze zijn verkrijgbaar in vrolijke kleuren en gaan vloeiend over glad papier. Vullingen op verfbasis zijn vooral geschikt om mee te oefenen, of voor tijdelijke toepassingen die niet lang aan licht worden blootgesteld, omdat de kleuren kunnen verbleken. Viltstiften moeten regelmatig worden vervangen, omdat ze na verloop van tijd zacht worden en minder scherp schrijven.

Omdat de maten niet gestandaardiseerd zijn, is het moeilijk pennen van verschillende merken met elkaar te vergelijken. Bij het ene merk is de kleinste breedte 6 en de grootste 0, terwijl de maten bij andere merken juist oplopen met de breedte. Begin daarom met een complete set pennen van één merk.

Losse pennen ▶

Losse pennen zijn verkrijgbaar in verschillende breedten en merken. Bij sommige pennen maakt het inktreservoir deel uit van de pen; bij andere kunt u het er los op schuiven. Elke pensoort is verkrijgbaar in een ruime hoeveelheid puntbreedten, maar de maat-aanduidingen kunnen per leverancier verschillen. Pennen met een schuin naar rechts weglappende penvoet zijn niet geschikt voor linkshandigen, voor wie een vierkante of bij voorkeur links afgeschuinde pen beter is. Copperplatepennen zijn fijn en soms geknikt. Zeer grote pennen verbruiken veel inkt, die het beste met een penseel op de punt kan worden aangebracht.

Mitchell 1 1/2

Brause 1 mm

Mitchell 2 (links afgeschuind)

Brause 2 mm

Gillott 5 Copperplate

Reservoir

Gillott 8 Copperplate

Speedball C1

Mitchell
Copperplate geknikt

Speedball C2

Tip: de punt van een nieuwe indoopen moet soms eerst worden ontvet. Maak de punt schoon met afwasmiddel of speeksel en een zakdoekje, totdat er een inktlaagje blijft opzitten.

Tip: bevestig de pen op de juiste manier tussen de metalen tandjes van de houder en druk hem goed aan, zodat hij tijdens het schrijven niet kan bewegen.

Penhouder

Grotere pennen ▶

Er zijn speciale pennen ontwikkeld om grote letters op affiches te schrijven; de zogeheten posterpennen. Een automatic pen kan elke richting op, levert een constante inkttoevoer en is geschikt voor zowel zeer dunne als zeer dikke lijnen. De pen heeft een gladde en een gekartelde kant, maar wordt met de gladde kant op het papier gebruikt. Als de pen op zijn smalle kant wordt gedraaid, wordt de lijn dun. Een trekpen is bedoeld om rechte lijnen te trekken met een liniaal, maar wordt ook gebruikt door kalligrafen die een vrije schrijfstijl willen hanteren. Dankzij het schroefelement kan de pen worden schoongemaakt en de lijndikte worden veranderd.

Amerikaanse posterpen

Automatic pen

Trekpen (breed)

Trekpen (technische tekenpen)

Zig kalligrafiestift (brede punt)

Zig kalligrafiestift (spitse punt)

Vulpen

Penseel met brede punt

◀ Andere pensorten

Het gebruik van ander schrijfgerei is afhankelijk van de persoonlijke smaak. Een viltstift is geschikt om snel mee te werken en kan eenvoudig worden meegenomen. Sommige soorten bevatten aan elke kant een punt van verschillende dikte. Een vulpen is praktisch, omdat de inkt in een handig inktpatroon zit en dus niet steeds hoeft te worden ingedoopt. Penselen met een brede punt moeten van veerkrachtig nylon zijn en niet van marterhaar (te slap) of varkenshaar (te stevig).

Tip: als u moeite hebt met het lezen van de penmaat bij het wisselen van pennen, koop dan een aparte houder voor elke pen en plak er een etiket op met de maat.

Penverzorging

Losse pennen gaan langer mee als u ze na gebruik schoonmaakt. Laat ze niet roesten. Bewaar pennen die u niet gebruikt, op een plaats met luchtcirculatie voor als ze nog vochtig zijn na het schoonmaken. Controleer of pennen die u in de houder bewaart, niet zijn gaan roesten. Laat pennen altijd liggend drogen, tegen de roestvorming.

1 Maak de pen schoon met de tandenborstel. Houd de pen boven de beker water, anders komt er water in de houder en gaat deze roesten.

2 Droog de pen (en het opschuifbare reservoir) af met keukenpapier.

Benodigdheden

- Beker water
- Oude tandenborstel
- Keukenpapier

Elementaire kalligrafie

Als u alle benodigdheden hebt verzameld, kunt u zich gaan voorbereiden op het kalligraferen zelf. Het is belangrijk dat u ontspannen gaat zitten en dat u met uw schrijfarm vloeiende bewegingen kunt maken. Neem de tijd om de juiste werkhouding te vinden. Kalligraferen is een aangename bezigheid, maar het vereist ook concentratie. Oefen regelmatig en bewaar uw spullen bij elkaar. Misschien werkt u het liefst aan een tekenbord dat schuin of plat op tafel ligt, of aan de tafel-

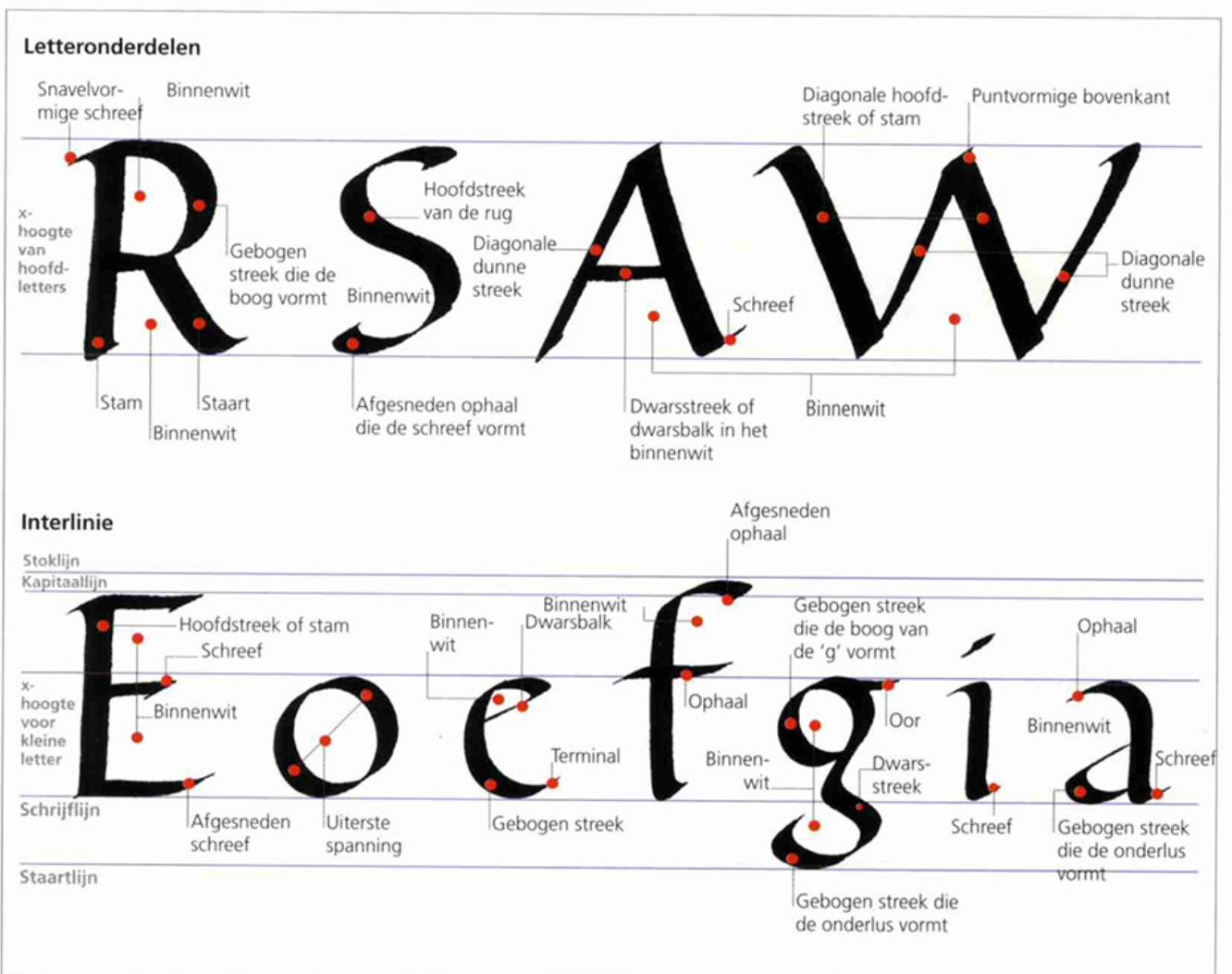
rand is bevestigd. U kunt het bord ook op uw schoot nemen, maar zorg altijd dat uw arm voldoende bewegingsvrijheid heeft. Vergeet niet een onderlegger te gebruiken. Uw penpunt gaat er soepeler overheen en krast niet in het papier. Bevestig de schrijfvellen goed aan het bord en zorg dat er gelijkmatig licht op valt. Daglicht werkt het prettigst, maar een beweegbare lamp voldoet ook.

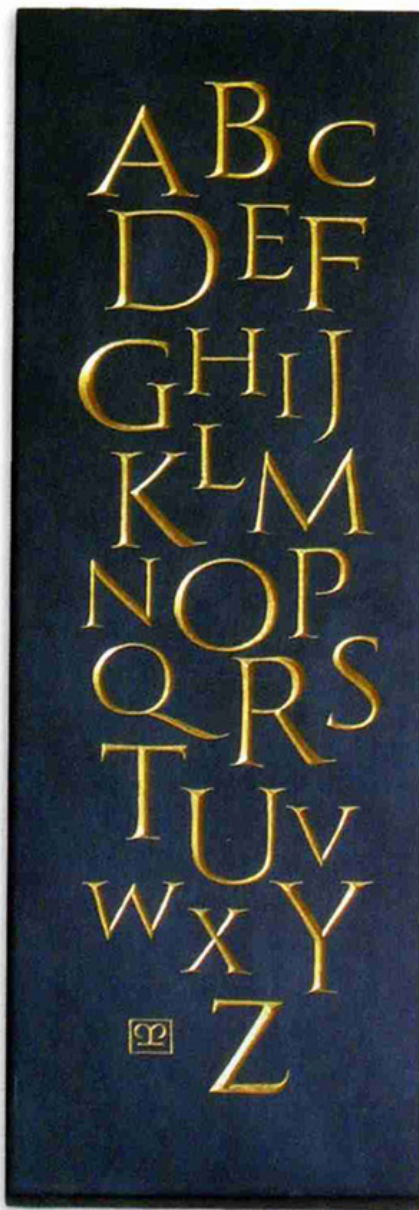
Terminologie

Bij het kalligraferen worden speciale termen gebruikt om te verwijzen naar de verschillende letter- en woorddelen en naar hun schrijfwijze. De stijl of het '(hand)schrift' waarin een tekst wordt geschreven, bestaat uit lettervormen, die zijn verdeeld in kapitalen of hoofd-

letters (majuskels) en kleine letters (minuskels). Meestal worden kleine letters gebruikt, omdat die beter leesbaar zijn dan blokken tekst in kapitalen. De x-hoogte verwijst bij hoofdletters naar de hoogte van de gehele letter (de ruimte die een 'X' inneemt), en bij

kleine letters naar de hoogte van de letter zonder de stokken en staarten. De ruimte tussen twee tekstregels in, die ruimte biedt aan de stokken en staarten, staat bekend als interlinie. De (deels) gesloten ruimte binnen een letter heet binnenwit.

▲ 'Dansend alfabet'
De klassieke Romeinse kapitalen zijn in leisteen gebeiteld en verguld.
Rosella Garavaglia

▲ 'Familiegeschiedenis'
Uncialen, geschreven met plakkaatverf op aquarelpapier, decoratief toegepast in de geschiedenis van de familie Sullivan.
Maureen Sullivan

▲ 'Wouddraak'
Plakkaatverf op velijn, met een 'J' die is verguld met bladgoud op gesso.
Jan Pickett

▲ 'Letter A'
Deze krachtige 'A' in Oost-Indische inkt is met grote hand- en armbewegingen met een automatic pen geschreven.
Michelle Golder

▲ 'Julians alfabet'
In dit opvallende ontwerp op nepalpapier is effectief gebruikgemaakt van bladgoud en oliepastel.
Peter Halliday

Kaart met uitgesneden letter

In deze toepassing wordt de techniek van papieruitsnijding toegepast, die in de vierde à vijfde eeuw in China is ontwikkeld. Eeuwenlang hebben Chinese kinderen deze vaardigheid op school geleerd. Op dun papier werden uiteenlopende afbeeldingen uitgesneden, zoals draken, bloemen, vogels en goden, die altijd geluk en voorspoed symboliseerden. De papieruitsnijdingen kwamen in alle rangen en standen van de Chinese maatschappij voor, van het koningshuis tot op het platteland.

Als u deze techniek op letters toepast, ontstaat een heel speciale kalligrafische verschijningsvorm. Met twee verschillende kleuren papier kunt u een mooie gelaagde kaart maken. Laat de uitgesneden letter goed uitkomen op een inlegvel in een contrasterende kleur. U kunt de kaart versieren met kleine ruit-, punt- of cirkelvormen, die u uitsnijdt of aanbrengt met een goudkleurige fijnlijner.

Het ontwerp

Romeinse kapitalen zijn als schaduwvormen gebruikt – de letter blijft staan en de achtergrond wordt weggesneden. De letter moet op ten minste drie plaatsen aan de rand vastzitten.

 Tip: bijna elk papier is geschikt om letters uit te snijden, maar voor een kaart is papier van rond de 160 gram aan te bevelen.

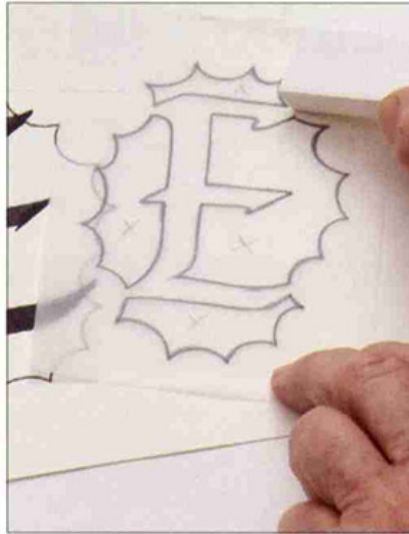
Benodigdheden

- Automatic pen en inkt, of twee aan elkaar bevestigde 2H-potloden
- Schets- of oefenpapier
- Calqueerpapier
- Potlood: 2H
- Papier in twee kleuren per kaart
- Scalpel of lang, puntig hobby-mes
- Snijmat
- Afplakband
- Naald en draad, plakstift of plakkussentjes
- Goudkleurige fijnlijner

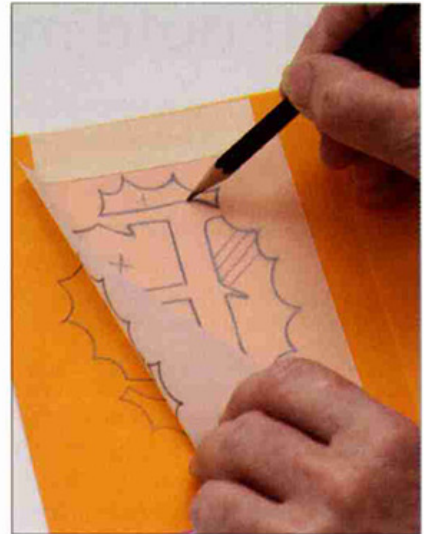

1 Schrijf enkele Romeinse kapitalen van ongeveer 6 cm hoog met een grote automatic pen en inkt, of met twee potloden die met plakband aan elkaar bevestigd zijn. Teken een omlijsting rond de letter, in wat voor vorm dan ook – bijvoorbeeld een cirkel-, ruit- of wolkvorm – maar laat de 'lijst' en de letter op ten minste drie plaatsen samenvallen.

2 Trek het ontwerp over en gum de overlappende lijntjes uit, zodat alleen de vier uit te snijden achtergrond-delen zijn overgebleven. Markeer deze delen met een kruisje.

3 Breng het ontwerp over op de kaart door het calqueerpapier omgekeerd op de binnenkant van de voorkaft te leggen en met een scherp 2H-potlood over de lijnen heen te gaan.

4 Houd het mes vast alsof het een pen is en snijd de gemarkeerde achtergrond-delen uit. Houd uw vingers goed uit de snijrichting. Pas op dat u niet automatisch de letteromtrek volgt, want dan komt de letter los van zijn lijst.

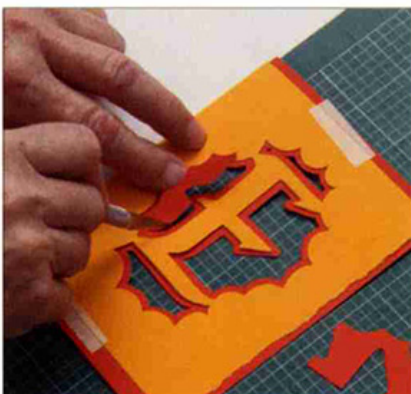

5 Maak een inlegvel voor een gelaagd effect. Gebruik daarvoor papier dat even groot en zwaar is als de kaft, en leg het in de kaart.

Tip: druk niet te hard bij het snijden, omdat u dan minder controle hebt over het mes. U kunt de lijn altijd nog een keer insnijden.

7 Naai het inlegvel aan de kaft of plak het met een dun strookje lijm aan de rug. U kunt het inlegvel ook met plakkussentjes bevestigen. Snijd de kaft langs de vouwrand doormidden en plak de plakkussentjes aan de achterkant. Leg het binnenvel erop, zodat een driedimensionaal effect ontstaat. Versier de voorkant met kleine uitgesneden ruitjes of sterren, of voeg gouden puntjes toe met een fijnlijner.

6 Let de snijmat tussen de voor- en achterkant van de kaart in en plak de voorste bladen met afplakband aan elkaar. Snijd uit het inlegvel een binnenvorm, die 5 mm kleiner is dan de omtrek van de voorkaft.